

ВОЗНЯК Сергій – кандидат філософських наук; доцент, доцент кафедри культурології та хореографічного мистецтва, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 13, пр. Волі, м. Луцьк, Україна, індекс 43025 (sergiyvoz@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6904-009X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.40.200818>

Бібліографічний опис статті: Возняк, С. (2020). Природа формалізму: філософсько-освітній вимір. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія», 40, 34–46.*
doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.40.200818>

ПРИРОДА ФОРМАЛІЗМУ: ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІЙ ВИМІР

Анотація. Мета роботи. У статті розглядається природа формалізму як явища в сучасному освітньому просторі, при цьому увага концентрується навколо категоріального розуміння «зовнішньої (формальної) форми». **Методологія.** Оскільки у центрі уваги – власне категоріальне розуміння співвідношення форми і змісту, подвоєння форми на форму змістовну і формальну, то у статті задіяна діалектико-логічна методологія. Важливим є те, що саме вона здатна оперувати категоріями не просто як «загальними поняттями», а як змістовними формами мислення, які тотожні у своєму рухові істотним формам буття як такого. **Наукова новизна.** Показано, що саме діалектико-логічний підхід до категорій групи «форма», а саме – «зміст» і «форма», «змістовна форма» і «формальна форма» – дає можливість у межах філософсько-освітнього дискурсу побачити дійсну природу формалізму, який відриває форму (зовнішню) від змісту і надає їй певного самотійного існування, що, своєю чергою, вводить в оману педагогів. Стверджується, що поза власне категоріальним виміром розмови про «формалізм» (у тій чи іншій сфері) залишаються тільки «розмовами». **Висновки.** Формальна форма має певний зміст. Проте коли така форма видає саму себе за зміст як такий, – ми маємо справу з формалізмом. Особливо яскраво це видно в нинішньому освітньому процесі.

Формалізм полягає у протиставленні зовнішньої форми самій суті справи, коли саме така форма і вважається суттю справи. Тому формалізм крок за кроком руйнує освіту.

Ключові слова: освіта, форма, внутрішня і зовнішня форма, формалізм, архітектоніка та композиційний склад освіти.

VOZNYAK Sergiy – Candidate of Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Cultural Studies and Choreographic Arts, Lesya Ukrainka Eastern European National University, 13, Voly Ave., Lutsk, Ukraine, postal code 43025 (sergiyvoz@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6904-009X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.40.200818>

To cite this article: Voznyak, S. (2020). Pryroda formalizmu: filozofsko-osvitnii vymir [The nature of formalism: the philosophical-educational dimension]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filosofia» – Human Studies. Series of «Philosophy»: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 40*, 34–46. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.40.200818> [in Ukrainian].

THE NATURE OF FORMALISM: THE PHILOSOPHICAL-EDUCATIONAL DIMENSION

Summary. *The purpose of the work.* The article deals with the nature of formalism as a phenomenon in the modern educational space, with the focus on a categorical understanding of “external (formal) form”. **Methodology.** Since the focus is on the categorical understanding of the relationship between form and content, the doubling of form into meaningful and formal form, the article uses a dialectical-logical methodology. What is important is that it is capable of operating categories not merely as “general concepts” but as meaningful forms of thinking that are identical in their movement to the essential forms of being as such. **Scientific novelty.** It is shown that it is the dialectical and logical approach to the categories of group “form”, namely, “content” and “form”, “meaningful form” and “formal form” that enables us to see within the philosophical and educational discourse the true nature of formalism, which detaches form (external) from the content and gives it a certain inde-

pendent existence, which, in turn, misleads educators. It is argued that outside of the categorical dimension, conversations about “formalism” (in one area or another) will remain only “conversations”.

Conclusion. *The formal form has some meaning. However, when such a form pretends to be content as such, we are dealing with formalism. This is especially evident in the current educational process. Formalism is the opposing of the external form to the very essence of the case, when that form is considered the essence of the case. Therefore, step by step formalism destroys education.*

Key words: *education, form, internal and external form, formalism, architectonics and composition of education.*

Постановка проблеми. Освіта у сучасній Україні перебуває у ситуації перманентної кризи, тому вельми актуальним є звернення до власне *категоріального* каркасу філософії освіти, що, на нашу думку, не спостерігається у сучасних дослідженнях. Традиційними є скарги стосовно *засилля формалізму* у сфері освіти і ствердження необхідності подолати його. Проте розв’язання цієї проблеми передбачає адекватне осмислення сутності формалізму, що передбачає критичну аналітику концепту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо звернутись до філософсько-освітньої, а також педагогічної літератури, то досить часто негативні феномени В освітньому просторі пов’язуються з формалізмом, але зміст цього феномену не розкривається, лише зауважується, що В нашому освітньому середовищі, на жаль, досі здебільшого панує формалізм (А. Белий, б.р.). Г.В. Кондрашина (Кондрашина, б.р.) зауважує, що формалізм є результатом низької компетентності або недостатнього усвідомлення специфіки роботи навчального закладу, а тому одним із способів попередження формалізму в управлінській діяльності менеджерів освіти автор вважає «систематичну роботу з підвищення компетентності і фахової майстерності керівника загальноосвітнього навчального закладу як суб’єкта менеджменту з одночасним формуванням загальної культури педагогічного колективу» (Кондрашина, б.р.). Частіше усього мова йде про належні форми освітньої діяльності в різних галузях і сферах, при цьому не надається уваги проблематизації формалізму як концепту, у кращому випадку наводяться прояви

його (Бажукова, 2016; Занаєв, 2015; Лбова, 2019; Некрылов & Рахманкулова, 2014; Філоненко, 2017; Douglas & Kailum, 2019; Labaree, 2009; Rossides, 2004).

Досить розповсюджене вживання поняття «формалізм» у мистецтвознавстві і літературознавстві, але у цій галузі за ним закріплений зовсім інший смисл – мова йде про певний напрямок у сфері художньої творчості (Депретто, 2015; Moore, 2013).

Саме у працях філософів, які свідомо притримуються діалектико-логічної методології, міститься адекватне розуміння природи формальної форми. С.М. Марєєв (Марєєв, 1979), спираючись на гегелівську філософію, зазначає момент подвоєння форми – на змістовну і формальну, підкреслює певну *байдужість* зовнішньої форми до змісту. О.А. Івакін пропонує дещо інший варіант розуміння формального: «Оскільки будь-яка сутність «формована», остільки будь-який зміст, генетично співвідносячись не тільки зі своєю найближчою сутністю, але із сутностями віддаленими, тим самим співвідноситься з формами цих відділених сутностей. Такий зв'язок (співвідношення) є зв'язком формальним. Формально людина – тварина. Так само формально вона – жива істота, фізично-хімічна система елементів і процесів, що взаємодіють, матеріальне тіло взагалі» (Ивакин, 1987: 147). Досить істотно феномен формальної форми досліджує О.О. Щитов (Щитов, 1989). Варто пригадати ідеї стосовно архітектурної та композиційної форми відомого вченого М.М. Бахтіна (Бахтин, 2003) та аналіз цієї концепції О.О. Хамідовим (Хамидов, 2014). Проте ці змістовні ідеї досі жодним чином не залучені у філософсько-освітній дискурс, тому всякі розмови про формалізм в освіті залишаються на рівні буденного мислення.

Мета статті – розкрити на категоріальному рівні природу формалізму в освіті й тим самим певним чином окреслити шляхи його подолання.

Результати дослідження. Варто звернутися до класичного філософського спадку. Разом із Гегелем ми знаємо, що у співвідношенні «форма – зміст» сама форма подвоюється на форму внутрішню і зовнішню, або на форму *змістовну* і форму *формальну*. Рефлектована в себе сама форма є змістом, а нерелектована в себе сама є зовнішнім, байдужим для змісту існуванням. Змістовна форма постає способом (логікою) організацією

змісту і тому є невід'ємною від нього. Зовнішня форма байдужа до змісту, вона відноситься до змісту *формально*. Тому вона може під собою приховувати зовсім інший зміст. Проте байдужість формальної форми до змісту є відносною.

Сучасна освіта, висуваючи як «інновацію» компетентісний підхід, ніби прагне побороти минулу знанневу освіту, при цьому саме знання у сучасній педагогіці тлумачиться гранично абстрактно. Адже, критикуючи радянську систему освіти як виключно знанневу, стверджують, що учнів примушували засвоювати величезні обсяги непотрібної інформації. Значить, знання тлумачиться як просто інформація, яку треба доповнити вміннями і навичками, а ще краще – «компетенціями».

Значить, знання береться в такому випадку суто *формально*. Коли ми часто – і вельми справедливо – скаржимося на *формальність* тих знань, які молодь одержує у сучасній школі, варто зрозуміти насамперед **істотність формальної форми**.

О.А. Івакін стверджує, що формальна форма пов'язана зі співвідношенням із віддаленими сутностями (Івакін, 1987: 173). Однак справа ускладнюється тим, що формальність «віддаленої» сутності здатна за екстремальних ситуацій переходити суто у змістовність, наприклад, коли організм людини серйозно уражений якоюсь патологією, тоді для людини це вже не просто «формальність». Далі згаданий автор зауважує, що зовнішня форма для розвиненого змісту – це *форма середовища*, точніше, форма зовнішньої суперечності системи з оточуючим її середовищем. Зовнішнє середовище – це зовнішня умова буття або небуття внутрішньої форми розвиненого змісту. Ці умови, постійно переходячи у внутрішні, тим не менше, в єдності з останніми формують зовнішній вигляд речі. А тому зовнішні форми не є чимось, що випадково сходять у зміст, а є певним різноманіттям в єдності (Івакін, 1987: 173). Отже, за О.А. Івакіним, у розвиненому змістові можуть бути присутніми три іпостасі зовнішньої форми: форма, визначена середовищем, форма «віддаленої спорідненості» і форма «субстратного запису». Останнє зрозуміло: це та матерія (як матеріал), у якій виконана змістовна форма як форма самого змісту.

Що це може значити у філософсько-освітньому вимірі? Так, «середовище», конкретна соціальна реальність, у якій існує сучасна освіта, накладає свій відбиток на її здійснення. Інсти-

туалізована освіта повинна виконувати певне «соціальне замовлення», проте воно перебуває у *формальному зв'язку* із сутністю та змістовною формою освіти. Зв'язок освіти з так званою «соціалізацією» теж є *формальним*, оскільки остання перебуває у «віддаленій спорідненості» із самою сутністю освіти. Іноді освіту відносять до «сфери послуг» – особливих, освітніх. Проте зв'язок освіти зі «сферами послуг» сучасної цивілізації – суто *формальний*. Бути «сферою послуг» освіта може лише *формально*, так само як людина формально є певним біологічним видом, сукупністю хімічних сполук. Хоча стосунки сервільності, корисності, прагматизму, пристовництва і споживацтва досить серйозно проникають у саме тіло освіти, смертельно уражаючи весь її організм до такої міри, що метастази цієї хвороби розповсюджуються в усі її органи.

Форми «субстратного запису» освітньої діяльності та спілкування (спільно-розділеної діяльності) також *формальні*, хоча й безперечно необхідні. Зрозуміло, освіта не може відбуватися без певних «субстратних» матеріальних носіїв – мова, сучасні носії інформації, нейродинамічні структури індивідів тощо.

Тепер виявимо *філософсько-освітні висновки* з позиції вже згаданого дослідника діалектики категорій форми і змісту – О.О. Щитова, який ставить питання про засади формальної форми, але ж «будь-яка форма завжди має адекватний зміст, але, щоб зрозуміти необхідність формальної форми, потрібно з'ясувати той зміст, котрий вона виражає, тобто той зміст, який постає для неї не формальним» (Щитов, 1989: 123). Бачимо, що формальна форма певним чином має свій *власний зміст*. Логічно, адже форми без змісту не може бути. Далі автор викладає свою точку зору на зміст формальної форми: ним є ті загальні правила і прийоми, та «техніка», якою потрібно перш за все оволодіти, щоби потім вже займатися конкретною діяльністю (Щитов, 1989: 124). Інакше будь-яка сфера діяльності має певний інструментарій, попереднє освоєння якого є неодмінною умовою творчої діяльності. Цей інструментарій, представлений у сукупності правил і прийомів, формальний, байдужий до змісту окремого твору, але саме вони надають йому першу визначеність – форму, і саме перша форма робить будь-який твір загальноприйнятим.

Коли ж питання обернути у соціально-історичний план, то можна виявити, що *вартісна форма* не є іманентною формою

живої людської праці, вона є байдужою, формальною формою, оскільки людська праця може функціонувати і без неї, форма вартості – мінова вартість – як форма організації суспільної праці не є її іманентною формою, але є зовнішньою їй, *формальною формою*. К. Маркс таким чином характеризує ситуацію панування вартісних стосунків у суспільстві: особливі навички праці все більше стають чимось абстрактним, неістотним, а праця дедалі все більше стає *суто абстрактною діяльністю*, діяльністю суто механічною, а тому байдужою, індиферентною до своєї особливої форми; стає лише *формальною* або, що те ж саме, лише речовою діяльністю, діяльністю взагалі, байдужою стосовно форми (Маркс, 1982: 227).

Якою ж має бути нормальна праця? О.О. Щитов має відповідь на це питання: змістовною формою людської праці є така її форма, котра дотримується свого власного змісту, і це можливо лише в тому випадку, якщо праця сама себе зумовлює, тобто робить універсальну логіку предметів своєю власною логікою, і тому виступає постійним запереченням наявних, чуттєво сприйманих форм речей, їхньою зміною, їхнім «зняттям» у нових формах. Це праця, що протікає за всезагальними закономірностям, які виражені в ідеальних формах (Щитов, 1989: 148).

Стосовно ж філософсько-освітніх висновків із концепції О.О. Щитова, то зв'язок освіти з певними «технологіями», «інструментарієм» також є формальним, хоча й *без них* процес сутнісного здійснення освітнього процесу аж ніяк відбуватись не може. Якщо ж узяти соціальний контекст стосовно «вартісної форми» праці, то *панування абстрактного над конкретним у сучасній освіті* відстежується досить легко. Минула праця у вигляді «готового знання» *панує над живою* працею учнів та вчителів, а не навпаки: аби жива праця і спілкування учнів та вчителів творчо розпредметнювали б результати минулої праці (як власне культуру). Тому за такої системи діяльність і учнів, і вчителів стає все більш *абстрактною* діяльністю, суто механічною, байдужою, індиферентною до своєї особливої форми, а тому набуває рис *формальної* діяльності, *байдужої до змістовної* форми освітнього процесу.

Сучасна освіта, висуваючи як «інновацію» компетентісний підхід, ніби прагне побороти минулу знанневу освіту, при

цьому саме знання в сучасній педагогіці тлумачиться гранично абстрактно. Адже, критикуючи радянську систему освіти як виключно знаннєву, стверджують, що учнів примушували засвоювати величезні обсяги непотрібної інформації. Отже, знання тлумачиться як просто інформація, яку треба доповнити вміннями і навичками, а ще краще – «компетенціями». Тобто знання береться в такому випадку суто *формально*. О.О. Щитов зазначає: «<...> формальним для Гегеля є не лише те знання, яке існує у знаково-семантичній формі й піддається обрахуванню за заданими аксіомами і правилами виведення, але формальним є будь-яке знання, в якому його форма не пов'язана органічно з тим змістом, який в цьому знанні виражений» (Щитов, 1989: 131).

Перша частина думки зрозуміла легко, друга – не одразу. Виходить, буває таке знання, *форма* якого із вираженням у ньому *змістом* не пов'язана органічно. Безперечно, це форма «*готового знання*», призначена не до розпредметнення, осмислення, творчого продовження, а лише для репродукції і використання. Гегель, правда, вирішував свої проблеми, маючи на увазі, що діалектичний зміст не можна виразити через традиційну формально-логічну форму, тут не може бути органічного зв'язку, тому знання про суть справи, про сутнісні, істинно метафізичні реалії, виражені у формах старої логіки, будуть суто *формальними*. Стосовно цього варто додати, що знання, які мають виразити *сутність освітнього процесу в його істині* (тобто, підняти зміст і змістовність освіти до **поняття**), неодмінно будуть *формальними*, якщо виражені у формах, якими користується буденна свідомість, якщо не підніметься до діалектики категорій. Коли ми часто – і вельми справедливо – скаржимося на *формальність тих знань*, які молодь отримує у сучасній школі, варто сказане вище *взяти до уваги й адекватно осмислити*.

Звернемося ще до одного варіанту розуміння зовнішньої форми, яка міститься в М.М. Бахтіна і який поділяє О.О. Хамідов. М.М. Бахтін зазначає: «Художня форма є форма змісту, але часто – здійснена на матеріалі, немов би прикріплена до нього. Тому форма повинна бути зрозуміла й вивчена у двох напрямках: 1) ізсередини чистого естетичного об'єкта, як архітектонічна форма, ціннісно спрямована на зміст (можлива подія), віднесена до нього, і 2) зсередини композиційного матеріального цілого

твору: це вивчення техніки форми. За іншого напрямку вивчення форма ні в якому разі не повинна тлумачитися як форма матеріалу – це в корені спотворить розуміння, – але лише як здійснена на ньому і за його допомоги та в цьому відношенні, крім своєї естетичної мети, зумовлена і природою даного матеріалу» (Бахтін, 2003: 311).

О.О. Хамідов із цього приводу зауважує, що за Гегелем подвоюється одна і та ж форма, що зовнішня і внутрішня форми – це лише два види даності однієї і тієї ж форми, а ось, на відміну від Гегеля, Бахтін розрізняє не два аспекти однієї і тієї ж форми, а саме дві різних форми: форму самого змісту (архітектонічна) і форму втілення оформленого змісту в матеріалі (композиційна), тому «позиція Бахтіна багато релевантніша за позицію Гегеля» (Хамідов, 2014: 65). У цьому пункті ми не можемо розділити позицію О.О. Хамідова, оскільки не зовсім точно, що в Гегеля «подвоюється одна і та ж форма». Німецький філософ розглядає *рух категорій*, а тому говорить про *подвоєння форми як категорії* на внутрішню і зовнішню. Жодним чином він не має на увазі, що в конкретному випадку подвоюється *та ж сама форма*.

Проте абсолютно вірно (у філософсько-освітньому дискурсі), що варто розрізнявати *архітектоніку освітнього простору* (його внутрішню, змістовну форму) та його *композиційну побудову* (форму зовнішню). Композиційно такий простір може бути влаштований по-різному, реалізований у різноманітному «матеріалі», і дуже часто саме *композицію* освітнього простору плутають із способом його побудови, його дійсним змістом. Зазвичай освітній простір визначають як сукупність матеріальних, духовних і емоційно-психологічних умов, у яких відбувається навчально-виховний процес, та факторів, що сприяють або перешкоджають його ефективності, сукупність історично сформованих факторів, обставин, ситуацій тощо. Проте перерахування «факторів» стосується більше композиції, ніж архітектоніки, і при цьому демонструє відверту слабкість мислення.

Виходить, що *міра формальності* зовнішньої форми може бути різною. Скажімо, композиційна форма досить *близько* розташована до архітектонічної, настільки близько, що і формальною формою її назвати якось не хочеться. Формальний рух

завжди здійснюється всередині змістовного матеріалу, а тому *міру формальності* слід тримати під контролем. Інакше немає і бути не може *формального правила* для автоматичного (тобто бездумного) розрізнення змістовної і формальної форми. Кантівську «здатність судження» приходиться тримати в робочому стані й думати.

Висновки. З'ясовано, що формальна форма має певний зміст. Проте коли така форма *видає саму себе за зміст* як такий, – ми маємо справу з *формалізмом*. Особливо яскраво це видно в нинішньому освітньому процесі. Як тут не згадати мудрого Гегеля: «<...> мертвий розсудок може триматися формальностей, протиставляючи їх суті справи, і збільшувати їх число до нескінченності» (Гегель, 1990: 255). Формалізм полягає у протиставленні зовнішньої форми самій суті справи, коли саме така форма і вважається *суттю справи*. Хіба формальності в нашій освітній справі не збільшені до безконечності? Значить, комусь це треба. Тут реалізований чийсь *корпоративний* (значить, приватний інтерес, який полюбить себе видавати за інтерес усього суспільства). А зацікавленими у цьому є саме чиновники від освіти. Вони ж «по ідеї» мають *обслуговувати* нормальну течію й здійснення освітнього процесу. Жодним чином ми не стверджуємо, що *формальний* бік треба відкинути, що він непотрібний. Ні, *формальна форма* має виконувати свою роль, свою *необхідну* і *незамінну* роботу, – але *тільки свою*, у межах «своїх компетенцій» (ось тут це слово – на місці), працювати *на зміст*, обслуговувати змістовну форму і жодним чином *не вироджуватись* на *формалізм*. Останній руйнує освіту. Врешті-решт, до усіляких формальностей треба й віднести адекватно – суто *формально*. Не відкидати їх, якщо це поза нашими силами, а формально виконувати, щоби зберегти сили і ясність розуму для *істинного змісту*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажукова Е.Н. Причины проявления формализма в профессиональной деятельности педагога-музыканта и возможности его преодоления в информационной образовательной среде. *Мир науки, культуры, образования*. 2016. 5(60). С. 101–104.
2. Бахтин М.М. К вопросам методологии эстетики словесного творчества. *Собрание сочинений. В 7 т. Т. 1. Философская эстетика 1920-х годов*. Москва : Языки славянской культуры, Русские словари, 2003. С. 264–334.

3. Белий В. (Б.р.) Формалізм і один шкільний міф. Взято 10 січня 2020 р. URL : <https://osvita.ua/blogs/50466/>.
4. Гегель Г. В. Ф. Философия права. Москва : Мысль, 1990.
5. Депретто К. Формализм в России: предшественники, история, контекст. Москва : Новое литературное обозрение, 2015.
6. Занаев С.З. Пути преодоления формализма в образовании и воспитании школьников в исследованиях М.Н. Скаткина. *Проблемы современного образования*. 2015. № 2. С. 86–92.
7. Ивакин А.А. Содержание и форма. *Диалектическая логика. Категории сферы сущности и целостности*. Алма-Ата : Наука, 1987. Каз. ССР. С. 138–176.
8. Кондрашина Г.В. (Б.р.). Подолання формалізму в роботі менеджерів освіти. URL : <http://intkonf.org/kondrashina-gv-podolannya-formalizmu-v-roboti-menedzheriv-osviti/>.
9. Лбова Е.М. Формализм или новая степень свободы: влияние глобализации на российское образование. *Профессиональное образование в современном мире*. 2019. Т. 9. № 3. С. 2920–2927. DOI: 10.15372/PEMW20190304.
10. Мареев С.Н. Диалектика формального и содержательного в познании: Историко-методологический очерк. *Проблемы материалистической диалектики как теории познания*. Москва : Наука, 1979. С. 134–184.
11. Маркс К. *Економічні рукописи 1857–1861 рр.* Твори. Т. 46. Ч. I. Київ : Політвидав України, 1982.
12. Некрылов С.С. & Рахманкулова Г.А. Причины формальных знаний. *Успехи современного естествознания*. 2014. 8. С. 90–91.
13. Філоненко Л.В. Подолання формалізму у практиці духовно-морального виховання молоді на основі гуманістичних цінностей. *Народна освіта*. 2017. Вип. 1. С. 81–87.
14. Хамидов А.А. Свобода научного творчества и ответственность учёного. Алматы : Институт философии, политологии и религиоведения КН МОН РК, 2014.
15. Щитов А.А. Становление диалектико-материалистической концепции формы и содержания. Ростов на Дону : Изд-во Рост. ун-та, 1989.
16. Douglas, Yacek & Kailum, Ijaz. Education as Transformation: Formalism, Moralism and the Substantivist Alternative (Pre-publication draft). *Journal of Philosophy of Education*. 2019. URL : https://www.academia.edu/40371643/Education_as_Transformation_Formalism_Moralism_and_the_Substantivist_Alternative_Journal_of_Philosophy_of_Education_2019.
17. Labaree D.F. (2009). Educational Formalism and the Language of Goals in American Education, Educational Reform, and Educational History. *Smeyers P., Depaepe M. (Ed.) Educational Research: Proofs, Arguments, and Other Reasonings. Educational Research*, vol 4. Springer, Dordrecht DOI https://doi.org/10.1007/978-90-481-3249-2_4.

18. Moore, Kevin Z. Fiasco: Formalism, Communication, and Aesthetic Education. *The Journal of Aesthetic Education*. 2013. vol. 47, n. 2, 92–108.

19. Rossides, Daniel W. Knee-Jerk Formalism: Reforming American Education. *Journal of Higher Education*. 2004. V. 75. Iss. 6, 667–703.

REFERENCES

1. Bazhukova, E. N. (2016). Prichiny proyavleniya formalizma v professionalnoj deyatel'nosti pedagoga-muzykanta i vozmozhnosti ego preodoleniya v informacionnoj obrazovatel'noj srede [The reasons for the manifestation of formalism in the professional activity of the teacher-musician and the possibility of overcoming it in the information educational environment]. *Mir nauki, kultury, obrazovaniya – World of science, culture, education*, 5 (60), 101-104. [in Russian].

2. Bahtin, M. M. (2003). K voprosam metodologii estetiki slovesnogo tvorchestva [To questions of the methodology of aesthetics of verbal creativity]. *Sobranie sochinenij. V 7 t. T. 1. Filosofskaya estetika 1920*. (s. 264–334) – *Collected works. In 7 v. Vol. 1. Philosophical aesthetics of the 1920*. (p. 264–334) Moskva: Yazyki slavyanskoj kultury, Russkie slovari. [in Russian].

3. Byelij, V. (B.r.) *Formalizm i odin shkilnij mif [Formalism and one school mif]*. Retrieved from 10 January 2020 <https://osvita.ua/blogs/50466/> [in Ukrainian].

4. Gegel, G. V. F. (1990). *Filosofiya prava [Philosophy of Law]*. Moskva: Mysl. [in Russian].

5. Depretto, K. (2015). *Formalizm v Rossii: predshestvenniki, istoriya, kontekst [Formalism in Russia: predecessors, history, context]*. Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie. [in Russian].

6. Zanaev, S. Z. (2015). Puti preodoleniya formalizma v obrazovanii i vospitanii shkolnikov v issledovaniyah M. N. Skatkina [Ways to overcome formalism in the education and upbringing of schoolchildren in the studies of M. N. Skatkin]. *Problemy sovremennogo obrazovaniya – Problems of modern education*, 2, 86-92. [in Russian].

7. Ivakin, A. A. (1987). Soderzhanie i forma [Content and Form]. *Dialekticheskaya logika. Kategorii sfery sushnosti i celostnosti – Dialectical logic. Categories of the sphere of essence and integrity* (p. 138-176). Alma-Ata: Nauka Kaz.SSR. [in Russian].

8. Kondrashina, G. V. (B.r.). Podolannya formalizmu v roboti menedzheriv osviti [Overcoming formalism in the work of education managers] Retrieved from 10 January 2020 <http://intkonf.org/kondrashina-gv-podolannya-formalizmu-v-roboti-menedzheriv-osviti/> [in Ukrainian].

9. Lbova, E. M. (2019). Formalizm ili novaya stepen svobody: vliyanie globalizacii na rossijskoe obrazovanie [Formalism or a new degree of freedom: the impact of globalization on Russian education]. *Professionalnoe obrazovanie*

v sovremennom mire – Professional education in the modern world. 9, № 3, 2920-2927. DOI: 10.15372/PEMW20190304 [in Russian].

10. Mareev, S. N. (1979). Dialektika formalnogo i sodержatel'nogo v poznanii: Istoriko-metodologicheskij ocherk [The Dialectics of the Formal and the Substantive in Cognition: An Historical and Methodological Essay]. *Problemy materialisti-cheskoj dialektiki kak teorii poznaniya – Problems of materialistic dialectics as a theory of knowledge* (p. 134-184). Moskva: Nauka. [in Russian].

11. Marks, K. (1982). Ekonomichni rukopisi 1857–1861 rr. [Economic manuscripts of 1857-1861]. *Tvori. – Works.* V. 46. Ch. I. Kiyiv: Politvidav Ukraini. [in Ukrainian].

12. Nekrylov, S. S. & Rahmankulova, G. A. (2014). Prichiny formalnyh znaniy [Reasons for formal knowledge]. *Uspehi sovremennogo estestvoznaniya – The successes of modern science.* 8, 90-91. [in Russian].

13. Filonenko, L. V. (2017). Podolannya formalizmu u praktici duhovno-moralnogo vihovannya molodi na osnovi gumanistichnih cinnostej [Overcoming formalism in the practice of spiritual and moral education of young people based on humanistic values]. *Narodna osvita. Vip. 1 – Public education.* 81-87. [in Ukrainian].

14. Hamidov, A. A. (2014). Svoboda nauchnogo tvorchestva i otvetstvennost uchyonogo [The freedom of scientific creativity and the responsibility of a scientist]. Almaty: Institut filosofii, politologii i religiovedeniya KN MON RK. [in Russian].

15. Shitov, A. A. (1989). Stanovlenie dialektiko-materialisticheskoy koncepcii formy i sodержaniya [The formation of the dialectical materialist concept of form and content]. Rostov na Donu: Izd-vo Rost. un-ta. [in Russian].

16. Douglas, Yacek & Kailum, Ijaz. (2019). Education as Transformation: Formalism, Moralism and the Substantivist Alternative (Pre-publication draft). *Journal of Philosophy of Education.* Retrieved from https://www.academia.edu/40371643/Education_as_Transformation_Formalism_Moralism_and_the_Substantivist_Alternative_Journal_of_Philosophy_of_Education_2019

17. Labaree, D. F. (2009). Educational Formalism and the Language of Goals in American Education, Educational Reform, and Educational History. *Smeyers P., Depaepe M. (Ed.) Educational Research: Proofs, Arguments, and Other Reasonings. Educational Research*, vol 4. Springer, Dordrecht DOI https://doi.org/10.1007/978-90-481-3249-2_4

18. Moore, Kevin Z. (2013). Fiasco: Formalism, Communication, and Aesthetic Education. *The Journal of Aesthetic Education*, vol. 47, n.2, 92-108.

19. Rossides, Daniel W. (2004). Knee-Jerk Formalism: Reforming American Education. *Journal of Higher Education.* V. 75. Iss. 6, 667-703.